

Hoogbegaafde senioren: onzichtbaar en onbegrepen

Interview met Noks Nauta en
Marieke Schuurman

Hoogbegaafde kinderen worden groot. Maar wat weten we eigenlijk van hoogbegaafde volwassenen? Te weinig, vinden oud-bedrijfsarts en arbeidspsycholoog Noks Nauta en seniorencoach en orthopedagoog Marieke Schuurman-van der Heyden. Pas als hoogbegaafden op latere leeftijd in de problemen raken, komen ze op de radar. 'Dat is te laat.'

Winnifred Jelier

Al jaren werken Noks Nauta en Marieke Schuurman-van der Heyden aan de erkenning van senioren met hoogbegaafdheid. Nauta is medeoprichter van het Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen (IHBV), een kennis- en netwerkorganisatie die het leefklimaat van hoogbegaafde volwassenen wil verbeteren. Schuurman-van der Heyden, van huis uit orthopedagoog, werd in 2018 lid van de IHBV-werkgroep Hoogbegaafde senioren en bracht haar decennialange ervaring met hoogbegaafde kinderen, ouders en grootouders mee. Samen werkten ze aan het boek *Hoogbegaafde senioren*, dat in 2020 verscheen.

Aan aandacht voor hoogbegaafdheid bij kinderen lijkt geen gebrek. Maar over hoogbegaafde ouderen horen we zelden iets. Waarom is dat?

Noks Nauta: 'Het is deels een kwestie van tijd en geld. Gaan we tijd en geld vrijmaken om hoogbegaafde ouderen beter te begrijpen of niet? Helaas wordt de urgentie niet gevoeld. Over hoogbegaafden bestaan ook nog altijd veel vooroordelen. Dat staat kennisontwikkeling in de weg. Hoogbegaafden zouden arrogant zijn, betweters.'

Ook denken veel mensen nog altijd dat hoogbegaafden het zelf wel redden en dus geen extra aandacht nodig hebben. Sommige hoogbegaafde ouderen hebben hierdoor nooit de uitdaging gekregen die ze nodig hebben. Ze zijn onvoldoende gestimuleerd, waardoor alle nieuwsgierigheid en levenslust uit hen is weggesijpeld. Dat is vreselijk om te zien.'

Marieke Schuurman-van der Heyden: 'Wij proberen hier verandering in te brengen. Onder andere met ons werk voor het IHBV. Ook heb ik in 2017 het Landelijk Netwerk voor Seniorencoaches mede-opgericht, waar coaches preventieve begeleiding bieden aan senioren bij het ouder worden. Al het werk voor hoogbegaafde ouderen staat nog in de kinderschoenen. Als de ouderen in het nieuws

'Over hoogbegaafden bestaan nog altijd veel vooroordelen. Ze zouden arrogant zijn, betweters'

Wie zijn Noks Nauta (l) en Marieke Schuurman-van der Heyden (r)?

Noks Nauta is niet-praktiserend arts en arbeids- en organisatiepsycholoog. Ze studeerde tussen 1966 en 1975 geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam en later psychologie aan de Open Universiteit in Heerlen. In 2004 promoveerde ze op de samenwerking tussen zorgprofessionals. Nauta ontdekte op latere leeftijd dat ze hoogbegaafd is en besloot enkele jaren geleden om zich aan te melden bij Mensa, een internationale vereniging voor hoogbegaafde volwassenen. In 2010 was ze medeoprichter van het Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen (IHBV), een kennis- en netwerkorganisatie voor hoogbegaafde volwassenen in Nederland.

Marieke Schuurman-van der Heijden is orthopedagoog en seniorencoach. Ze studeerde in 1976 af als orthopedagoog bij de Universiteit Utrecht. In 1987 zat ze in het eerste bestuur van Pharos, de vereniging voor ouders van hoogbegaafde kinderen. In 1991 richtte ze in Utrecht een eigen praktijk op, Meervoudige Integratie van Begaafdheid (MIB Utrecht). Na zeventien jaar mantelzorg voor haar moeder volgde ze in 2016 een opleiding tot seniorencoach bij Sonneveld Opleidingen en breidde ze haar praktijk uit met Bureau Leef-Tijd, waar ze ouderen onder meer helpt bij levensvragen. In 2017 was ze medeoprichter van het Landelijk Netwerk voor Seniorencoaches. Sinds 2018 is ze lid van de IHBV-werkgroep Hoogbegaafde senioren.

komen, is het vaak vanwege problemen waarmee ze te maken hebben. Verhalen over hoe het is om te leven met hoogbegaafdheid zijn er nog nauwelijks.'

Wat verstaat u onder hoogbegaafdheid?

NN: 'Hoogbegaafdheid wordt meestal gezien als een breed scala aan kenmerken, waarvan een hoge algemene intelligentie er één van is. Van een hoge intelligentie is sprake bij een testscore in de bovenste twee procent van de bevolking. Bij de meeste intelligentietests is dat een score van 130 of hoger. Daarnaast valt er nog een onderscheid te maken tussen hoogbegaafden en zeer hoogbegaafden, waarbij de laatste de groep met een score van 145 of hoger betreft.

De kenmerken van hoogbegaafdheid kun je in mijn ervaring al heel vroeg herkennen. De openheid, de behoefte om alles te snappen en contact te maken, de tomeloze nieuwsgierigheid. Dat zie je al bij heel jonge kinderen, vaak in de wieg al. Die kinderen zijn heel alert, het is doorgaans gemakkelijk om contact met hen te maken. Een vriendin van mij zag het al snel bij haar baby, maar ze durfde er aanvankelijk niets over te zeggen. "Kan hoogbegaafdheid zich wel zo jong manifesteren?", vroeg ze mij. We hebben het hier over een jongetje dat op zijn tweede al allerlei liedjes kon zingen en zeer goed kon praten. Er was helemaal geen twijfel.

Hoogbegaafde kinderen zijn continu bezig om alles in beeld te krijgen en de omgeving te snappen. Dat vinden ze leuk om te doen. Het is niet zo dat ze door hun ouders onder druk worden gezet om zich zo te gedragen. Het gaat vanzelf. Belangrijk is om hun ruimte te geven voor hun ontwikkeling. Al te vaak nog zie ik dat deze kinderen worden afgeremd.'

Op scholen is toch steeds meer aandacht voor hoogbegaafdheid? Kinderen krijgen aanvullende opdrachten als ze daar behoefte aan hebben.

NN: 'Dat is zo, maar die extra aandacht is er alleen voor de kinderen bij wie het wordt herkend. Bij veel kinderen wordt niet gezien dat ze hoogbegaafd zijn. Misschien moet je zelf hoogbegaafd zijn om te kunnen zien wat het is. Hoogbegaafde kinderen hebben vaak veel energie. Ze willen van alles te weten komen en stellen veel vragen.'

‘Misschien moet je zelf hoogbegaafd zijn om te kunnen zien wat hoogbegaafdheid is’

MS: ‘Ze zien veel en leggen snel verbanden. Hun gedrag is anders dan dat van gemiddelde kinderen. Mensen weten niet altijd hoe ze dat moeten duiden. Als je het kind dwingt om zich te gedragen naar wat als normaal geldt binnen de groep, doe je het kind tekort.’

Hoe ziet hoogbegaafdheid bij senioren eruit?

NN: ‘De meeste hoogbegaafde ouderen die nu leven, weten niets van hun hoogbegaafdheid af. Ze voelen meestal wel dat ze anders zijn, maar herkennen dat niet als hoogbegaafdheid. Toen ze jong waren, merkten ze misschien wel dat ze sneller vaardigheden onder de knie kregen dan anderen en bijvoorbeeld al konden lezen voordat ze naar school gingen.’

MS: ‘Ouderen krijgen bij het woord “hoogbegaafdheid” vaak een ongemakkelijk gevoel. Ze vinden het een vervelend woord. In hun jeugd gold: “Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg”. In de naoorlogse periode was het alle hens aan dek. Ruimte voor anders zijn was er niet. Hoogbegaafdheid was geen thema. Slim zijn was eerder een soort gewoonte, iets wat in bepaalde gezinnen vaker voorkwam en een deel was van hoe je leefde. Intelligentie ontwikkelde je niet zozeer op school. School deed je erbij, want dat was nu eenmaal de weg naar diploma’s. Meer niet. Sommige van mijn cliënten hebben op een kostschool gezeten. Onderwijs was eenheidsworst, geen maatwerk. Maar ze moesten erdoorheen om verder te komen in hun leven.’

NN: ‘Sommige hoogbegaafde vrouwen die in de naoorlogse periode opgroeiden, hebben nooit een vervolgopleiding gedaan. Ze hadden misschien een tijd een baan, maar zodra ze kinderen kregen, bleven ze thuis. Ze konden geen kant op met hun talenten. Ze hebben zichzelf nooit als intelligent ervaren. Zelf ben ik in Amsterdam-Zuid opgegroeid en daar was het gebruikelijk dat je naar de

Verder lezen

Meer weten over ouderen met hoogbegaafdheid? Noks Nauta redigeerde samen met jurist Ine Schouwstra het boek *Hoogbegaafde senioren* over kenmerken van hoogbegaafdheid op latere leeftijd. Doordat de kenmerken niet altijd worden herkend, kunnen hoogbegaafde ouderen zich alleen gaan voelen en psychische klachten ontwikkelen. Het boek staat vol praktijkvoorbeelden en achtergrondinformatie. Ook is er aandacht voor de combinatie met dementie en de uitdagingen die deze combinatie kan opleveren voor de zorg.

- Noks Nauta & Ine Schouwstra, *Hoogbegaafde senioren*. Antwerpen: Van Gompel-Svacina, 2020. Te bestellen in de webshop van het IHBV.

middelbare school en de universiteit ging als je goed kon leren. Ik heb mijn gaven kunnen gebruiken en daar ben ik blij om.’

Hoe kunnen ouderen te weten komen of ze hoogbegaafd zijn?

MS: ‘Soms vindt er traditionele diagnostiek plaats, dus met algemene testen, maar je kunt je afvragen of die toereikend zijn.’

NN: ‘Ik merk dat mensen zich vaak gaan afvragen of ze misschien hoogbegaafd zijn als het bij hun kinderen of kleinkinderen wordt vastgesteld. Veel van het gedrag van hun kind of kleinkind herkennen ze bij zichzelf. Ineens beseffen ze dan dat hoogbegaafdheid kan verklaren waarom zij zich ook altijd zo anders hebben gevoeld. Soms gaan ouderen er actief naar op zoek, soms na een periode van depressie of overspannenheid. Ze missen

‘Ouderen vragen zich af of ze hoogbegaafd zijn als dat bij hun kinderen wordt vastgesteld’

‘Hoogbegaafde ouderen kunnen hun mentale problemen lange tijd maskeren’

intellectuele uitdaging in hun leven en willen begrijpen waardoor dit komt.’

MS: ‘Soms zie ik het direct dat een cliënt hoogbegaafd is, maar wil die persoon er niets van weten. Deze mensen vraag ik waar ze zich “gezien” voelen. Waar voel je dat er naar je geluisterd wordt? Waar zijn mensen met wie je een goed gesprek kunt voeren? Zo probeer ik hen bewuster te maken van contexten die voor hen betekenisvol zijn. We moeten het misschien niet groter maken dan het is. Net als iedereen willen hoogbegaafde mensen gewoon een beetje een leuk leven leiden. Ze weten alleen niet altijd hoe ze dat voor elkaar kunnen krijgen.’

U werkt allebei met hoogbegaafde senioren die afhankelijk zijn geworden van zorg. Waar lopen deze mensen bijvoorbeeld tegenaan?

NN: ‘Een terugkerende moeilijkheid is dat hoogbegaafde ouderen mentale problemen lange tijd kunnen maskeren. Dat is geen bewuste keuze, maar gaat vanzelf. Zo heb ik een dementerende vriendin aan wie hulpverleners jarenlang niets merkten. Pas toen ze een simpele online betaling moest doen en mijn hulp vroeg, werd duidelijk hoe ver haar dementie al gevorderd was. Niemand om haar heen had het nog door. Normaal gesproken wordt in een diagnostisch traject voor dementie ook een intelligentietest afgenomen. Een goede testafnemer kan het zien als een persoon symptomen met intelligentie compenseert. Maar in het geval van mijn vriendin was dementie nooit overwogen en ze was er dus ook nooit voor getest. Hulpverleners hoor je vaak zeggen hoe mensen als mijn vriendin toch nog van alles kunnen. Daarbij gaan ze voorbij aan wat deze mensen zelf ervaren. Hoogbegaafde ouderen merken het vaak snel als ze niet meer zo goed functioneren als eerder, ook al is dat nog altijd beter dan andere ouderen. Vraag als hulpverlener dus naar die ervaringen en

neem wat ze vertellen serieus.

In situaties waarin hoogbegaafde ouderen hun mentale problemen maskeren, kunnen er onverantwoorde risico’s ontstaan. De ouderen stappen bijvoorbeeld nog dagelijks achter het stuur, terwijl hun reactiesnelheid al jaren afneemt. We moeten die onverantwoorde risico’s tot een minimum zien te beperken.’

Is de hulp aan hoogbegaafde senioren voldoende als zij afhankelijk worden van de zorg?

NN: ‘Hoogbegaafde senioren zoeken vaak van alles uit over hun klachten voordat ze bij de huisarts of specialist langsgaan. Op het moment dat ze tegenover de dokter zitten, kunnen ze precies uitleggen wat er aan de hand is en wat volgens hen een oplossing kan zijn. Dokters kunnen hiervan ontzettend schrikken. Het kan heel intimiderend overkomen als jouw patiënt schijnbaar je werk overneemt. Hierdoor bereiken hoogbegaafde senioren soms het tegenovergestelde van wat ze beogen. Ze komen voor hulp, maar botsen tegen een muur.’

MS: ‘Ook zie je dat de angst voor protocollen onder hoogbegaafde senioren hen in de weg kan zitten. Deze mensen weten vaak als geen ander dat ze niet in een mal passen, maar in de zorg is helaas lang niet altijd ruimte voor maatwerk. Alle patiënten worden door een machine van regels en procedures geloodst. De manier van communiceren met hoogbegaafde mensen is wezenlijk anders dan met anderen. Als je daar als hulpverlener geen rekening mee weet te houden, kun je de cliënt niet goed helpen. Hulpverleners die niet hoogbegaafd zijn, overzien de situatie van een hoogbegaafde cliënt vaak onvoldoende. In de praktijk komt het er vaak op neer dat hoogbegaafde mensen dit overzicht zelf moeten zien te verkrijgen. Maar ze voelen zich op dat moment natuurlijk helemaal niet fit en willen zich liever met andere zaken bezighouden.’

NN: ‘Hoogbegaafde mensen storen zich vaak aan de neerbuigende toon waarmee ze te maken krijgen in de zorg. Er wordt veel óver hen gepraat, maar niet mét hen, terwijl zij eigenlijk vaak beter begrijpen wat er gaande is dan de hulpverlener. Dat is niet alleen kwetsend, maar ook vermoeiend.’

Deze mensen staan vrij autonoom in het leven en komen vervolgens in een systeem terecht dat niet altijd ruimte heeft voor die autonomie?

MS: 'Dat geldt niet alleen in de zorg, maar in de samenleving als geheel. Hoogbegaafden overzien nieuwe situaties vaak snel en willen graag helpen als ze problemen signaleren. Die hulp bieden ze onvoorwaardelijk aan. Daar zitten geen andere bedoelingen achter. Maar de hulp wordt zelden geaccepteerd. In plaats daarvan worden hoogbegaafden genegeerd of vernederd. In reactie daarop trekken ze zich in zichzelf terug.'

Bestaat er een relatie tussen hoogbegaafdheid en autisme?

MS: 'Soms wordt gedacht dat hoogbegaafden vaker gedragskenmerken binnen het autistisch spectrum hebben dan anderen. Maar wij hebben daar geen cijfers over. Bij mensen met hoog potentieel

en een diagnose in het autistisch spectrum is het belangrijk om in beeld te krijgen welk gedrag door de hoogbegaafdheid komt en welk door het autisme. Dat kan lastig zijn: de kenmerken kunnen sterk op elkaar lijken en vragen daarom om zorgvuldige interpretatie.

Bij mensen met autisme zie je vaak een interesse die heel specifiek is. Op een bijna rigide manier verzamelt iemand bijvoorbeeld spullen binnen een thema. Het schetsen van een context blijkt lastig. Bij hoogbegaafdheid is de interesse vaak breed én diepgaand. Alles kan een bron zijn voor verwondering. De context wordt breed geschetst.'

Wat voor onderzoek zou er naar uw idee nog moeten plaatsvinden als het gaat om hoogbegaafden?

NN: 'Systematisch onderzoek naar hoogbegaafde volwassenen en senioren ontbreekt volledig. Het zou goed zijn als daar verandering in kwam.'

Maar ik ben niet naïef: het heeft in de wereld van vandaag geen prioriteit en het gaat om een relatief kleine groep. Hier zal niet snel geld voor worden vrijgemaakt. Het allerliefst zou ik toegepast onderzoek zien waarin gekeken wordt naar de voorwaarden van goede zorg aan hoogbegaafde senioren.'

MS: 'Ik zou graag kwalitatief onderzoek zien dat helpt om beter te begrijpen wat er nu precies in de levens van hoogbegaafden gebeurt. Hoe uit

hoogbegaafdheid zich in de verschillende levensfasen? Bij het IHBV krijgen we vaak de vraag hoe hoogbegaafdheid er nu concreet uit kan zien. Zulk onderzoek zou daar antwoord op kunnen geven.'

Winnifred Jelier
journalist

René Schotanus
fotograaf